

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:
Pe un an: cor. 10.
Pe 1/2 an: cor. 5.
In străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDACȚIA:
Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan
Roșianu, Dr. Victor Macaveiu,
Dr. Alexandru Nicolescu și
Dr. Alexandru Rusu.

Redacția și Admi-
nistrația:
»Cultura Creștină«.
Balázsfalva.

Hristos a înviat!

— Reflexii actuale. —

În 6 Aprilie a. c. a primit Sfinția Sa Papa Piu X. pe cei dintâi peregrini veniți la Roma din prilejul solemn al aniversării 1600 dela eliberarea creștinismului. Au fost credincioșii din Milan, a căror străbuni mai întâiu au gustat fructele libertății creștine, asigurate prin edictul împăratului Constantin cel Mare a publicat în Milan la începutul anului 313, sub conducerea arhiepiscopului-cardinal Ferrari. — În răspunsul, ce l-a dat Papa vorbirii ținute de cardinalul Ferrari, după ce felicită pe Milanezi pentru această inițiativă, constată: că e adânc dureros, că în vremece mulțămim Provedinții divine, pentru că a chemat pe Constantin din întunerecul păgânismului, ca să ridice temple și altare acelei religii, pe care înaintașii săi trei veacuri dearândul au cercat s'o extermineze, ca să redea creștinilor bunurile răpitate și creștinismului să-i dea libertate religioasă deplină, — pe lângă tot progresul mult lăudat al civilizației și pe lângă toată lumina științei, *zadarnic reclamăm pentru Biserică, chiar dela guverne creștine, acea libertate*, pe care ele însele (guvernele) o recunosc sau ar trebui să o recunoască de necesară pentru împlinirea misiunii supranaturale a Bisericii pe pământ. — Mai departe, după ce stabilește raportul, care trebuie să existe între Biserică și Stat, Papa constată: că astăzi vestesc în gura mare libertatea învățământului dar opresc propunerea catehismului; reclamă pe toată linia li-

bertatea cuvântului (mai ales a presei), dar Biserica vreau să o amuțească cu orice preț, perzecutând și desființând jurnalismul catolic; se permit tot felul de adunări și manifestări publice, dar procesiunile bisericesti n'au voie să treacă portalul bisericilor, pentru a nu da anză la contramanifestări; se permite oricui câștigarea de bunuri materiale, dar averile bisericesti și călugărești sunt secularizate... Și toate acestea, zice Papa, se întâmplă în țări catolice.

O ochire asupra acestor țări ne va convinge despre tristul adevăr.

Guvernul italian, ca să începem tocmai cu Italia, necum să dea vre-o satisfacție pentru marea nedreptate ce-a făcut Sfântului Scaun Apostolic al Romei în 1870, pare aș face înșauș rațiunea sa de a fi din persecutarea Bisericii. În Franța republicană de astăzi, a cărei regi pe vremuri purtau cu fală titlul de „rex christianissimus“, se poartă, precum e în de obște cunoscut, de ani de zile cea mai înverșunată campanie de exterminare a tot ce este creștin. În Spania liberalismul „înaintat“ ajuns la cârma țării înfrățit cu anarhismul școlii libere a Ferreriștilor, poartă de grijă prin desele ordinațiuni și opreliști ministeriale, ca Biserica să nu se poată mișcă liber. Și ce să mai zicem despre furia, cu care s'a pornit guvernul republican al Portugaliei împotriva Bisericii? Dorința unui ministru republican portughez, că ar trebui să i-se ridice statuie lui Satan, care în chip de șerpe a îndemnat pe Eva la păcat, lămurește îndeajuns situația. În Germania nici astăzi nu sunt tolerați iezuiții, cea mai bine organizată tagmă călugărească din lume. În Rusia și în satelitele ei, statele balcanice slave și ortodoxe, încă se știe cum sunt tratați creștinii catolici. Dar, în sfârșit, ca să vorbim și despre ale noastre, n'am fost procopsiți și noi Românii cu episcopia maghiară de Hajdu-dorogh, înstrăinându-se astfel inimile a milioane de Români dela marea idee, pe care o reprezintă Biserica noastră românească unită cu Roma?

Intr'adevăr, când îți dai sama de toate aceste și de multe altele, nu se poate să nu te cuprindă o — nu zic teamă — ci legitimă îngrijorare și nu se poate să nu-ți aduci aminte de batjocura voltaireiană: Totul e zadarnic; credința e în agonie; creștinismul dispare!“

Ci noi cu inima liniștită putem răspunde la această batjocură: „Ferice de celce se teme de Domnul; inima lui se

umple de încredere, și râvna lui nu încetează, până nu va pune sub picioarele sale pe toți vrășmașii săi!" — Căci să ne întrebăm numai mai departe: fost-a un timp mai bogat în minuni decât tocmai timpul modern? Catolicii Americani și cei Englezi, cu enormele lor succese, servesc spre mângâierea întregii lumi catolice. Catolicii belgieni și olandezi au știut să-și asigure o astfel de liberate (mai ales în ale învățământului), cum nu se găsește ori unde. Catolicii germani cu organizația și disciplina lor de fier, l-au făcut să retireze pe însuș cancelarul de fer (Bismarck) și fac să retireze neîncetat pe toți ceice le calcă drepturile. În Austria catolică partidul creștin-social al marelui Lueger a ajuns să se impună ca un factor de prima importanță în afacerile monarhiei întregi. Sau unde vom găsi un spectacol mai înălțător decât tocmai în Franța, glorioasa Franță, unde Biserica catolică, la un singur semn al Papei, a abzis de toate averile ei, a căror venite anuale se urcau la suma de 36 milioane, și fără să rostească măcar un singur cuvânt de hulă sau ocară împotriva celorce le-au confișcat fundațiunile bisericesti, averile seminariilor mănăstiriilor, congregațiilor ș. a., au început din nou lucrul, precum începe să-și reclădească rândunica cuibul, pe care i-l-a stricat un trecător fără de milă. — *Tot succesul necredinței semnalează, așa dară, începutul unui succes viitor al credinței, pentru că Biserica luptătoare de astăzi totdeauna s'a adevărit învingătoarea de mâne!* „In lume veți aveà strâmătorări, a zis Isus Apostolilor săi, ci îndrăsniți eu am cuprins lumea!”

În această luptă cu puterile vrăjmașe Biserica are pe partea sa două mari avantaje, cari au dus-o și o vor duce pururea la biruință. Acestea sunt: autoritatea dumnezească pe care se întemeiază și organizația sa, fără păreche la alte instituțiuni omenești.

Poate se va părea paradoxal, dar e totuș adevărat, că mai curând sau mai târziu va trebui să se convingă și lumea noastră „individualistă“, „subjectivistă“, „modernistă“: că o soluție rațională a tuturor problemelor mari, cari o preocupă, nu e posibilă altfel decât în mod autoritativ. Geniile cele mai mari, dacă s'au abătut dela principiul autorității dumnezeesti, au rătăcit cumplit, mărind numai prin rătăcirile lor zăpăceala și confuzia generală. Această soluție autoritativă a marilor chestiuni nu înseamnă însă, că orice cugetare și cercetare proprie e de prisos, precum calomniază unii; nu, ci înseamnă a aveà o bază solidă și o orientare sigură.

Al doilea avantaj al Bisericii, în luptă cu elementele destructive ale timpului nostru și ale oricărui alt timp, am spus că este: organizația sa admirabilă. Spre ilustrare fie-mi permis a cită pasajul final din articolul, scris cu intuiții într'adevăr geniale, alui *Eminescu*: „Religia“. El zice: „Lupta e însă departe de-a fi mântuită și învingătorul momentan nu este totdeauna cel definitiv. Religia are în favorul ei forma gata și pozitivă, pe când curentul opus n'are nimic gata, nimic format încă. Incercările de speculațiune metafizică, cari culminează în ipoteze și sunt tot atât de deosebite ca și scriitorii lor sunt departe de-a constitui convingeri pozitive pentru milioane de oameni. Prin lupte ca cea de astăzi, prin mai grele încă, a trecut deja biserica: ea a avut inteligența de-aș mută punctul de gravitație cam tot în țările, cari aveau mai mare nevoie de ea, încât totdeauna a aflat puteri nouă și proaspete, pentru a-le opune negațiunei pure, pe care a întâmpinat-o de atâteaori în cale“. (Cfr. Articole politice. Minerva p. 72).

În rezumat: perzecutată cu fier și foc de dușmanii ei externi; sbuciumată de ereziile și scandalurile propriilor ei fii; clevetită, calumniată, batjocorită, maltratată, pe cât numai posibil încătușată și oprimată, jefuită și despoiată de toate ale sale, întocmai ca și Intemeietorul ei: spre aceasta s'a născut și a venit ea pe lume, ca să mărturisească adevărul; maica tuturor științelor și artelor adevărate; crescătoarea tinerimii și a omenimii întregi prin adevăr și iubire, însoțind și conducând pe toți ceice stăruiesc în legăturile dragostei cu ea prin darurile și binecuvântările, de cari îi face părtași dela naștere până la moarte și chiar dincolo de moarte (prin ajutorul eficace, pe care-l dă sufletelor din purgator); cuprinzând într'o unitate pe toți membri învingători (din ceriu), suferitori (din purgator) și luptători (de pe pământ); împlânzind popoarele sălbatice; împopulând deșerturile; străină de orice silnicie și brutalitate; puternică numai prin darurile și binecuvântările ei; posesoara singurei autorități dumnezeiești, care se extinde în mod infinit în timp și în spațiu, fiindcă se razimă pe temelie neclătită a credinței; cetate stând deasupra muntelui, pe care porțile iadului nu o vor învinge; simbolizată în legea veche prin corabia lui Noe, — aceasta-i Biserica catolică, adevărată universală, căreia aparține și Biserica noastră românească unită cu Roma.

IOAN GEORGESCU.

Din istoria bisericească a Maramurășului.

— Episcopul Iosif Stoica. —

(I).

La începutul anului 1690 conducerea bisericilor ortodoxe maramurășene este încredințată vlădicului Iosif Stoica. Alegerea și denumirea lui e pusă în legătură cu așezarea lui Iosif de Camillis în fruntea episcopiei unite a Muncaciului. Călugărul rutean Kaminszki spune într'o scrisoare adresată în 24 Maiu 1692 cardinalului Kollonics, că Iosif de Camillis a cerut dela cei patru călugări, cari se aflau în mica mănăstire (monasterium) Miszticze, a patra parte din venitele lor. Călugării s'au opus și astfel Camillis trimite împotriva lor cătane împărătești, cari au prădat sfântul locaș, luându-le și șase boi, cei mai buni pe cari îi aveau. Auzind cei din Maramurăș de isprăvile noului arhieru s'au îngrozit și și-au ales un vlădică propriu, pe un om foarte neînvațat (rudissimum hominem), care a fost apoi consacrat de mitropolitul Moldovei¹⁾. Camillis însuș pune în legătură alegerea lui Stoica cu venirea sa în Ungaria scriind în 22 Aprilie 1690 aceluiaș Kollonics, că comitatul Maramurășului auzind de venirea sa din Roma și-a ales un episcop „schismatic“²⁾.

Camillis a fost denumit de Scaunul Apostolic administrator al episcopiei Muncaciului în 5 Novembre 1689 și în acelaș an, sau la începutul anului următor, a și fost consecrat în Roma, căpătând titlul de episcop de Sebaste, fiindcă episcopia Muncaciului nu eră canonizată. Din Roma merge împreună cu cardinalul Kollonics la Viena, unde a primit și dela împăratul Leopold diploma de denumire, cu datul de 11 Martie 1690³⁾. În 20 Aprilie a fost instalat în Muncaci, fiind de față episcopul Orăzii-mari și Francisc Klobusiczky, admi-

¹⁾ Hodinka Antal, A munkácsi gör.-szert. püspökség okmánytára I. Ungvár 1911 p. 340.

²⁾ Ibidem p. 298. „E de fatto nel comitato di Maramurus, che confina con questo, havendo quelli preti sentito, che io son venuto da Roma gia a cercano di far venir pro loro qualche altro vescovo scismatico“... Cfr. și scrisoarea aceluiaș din 16 Iunie 1696. Ibidem p. 392.

³⁾ Hodinka, Antal, A munkácsi gör.-kath. püspökség története. Budapest 1910 p. 413.

nistratorul averii familiei Rákoczy¹⁾. Stoica a trebuit să fie ales înainte de venirea lui Camillis în Ungaria, va să zică la sfârșitul anului 1689 sau în primele săptămâni ale anului următor. În 15 Maiu 1690 ține cu preoții sobor la Budești. Astfel e cu neputință a presupune, că alegerea lui să se fi întâmplat numai după instalarea lui Camillis, cum ne spune basilitanul Kaminszki în scrisoarea amintită, care cuprinde o mulțime de acuze privitor la persoana și activitatea noului arhieru rutean. Într'un timp atât de scurt (abia 23 de zile), Stoica n'a putut fi ales de preoțimea din comitat, confirmat din partea principelui ardelean Mihail Apafi și sfințit de mitropolitul Moldovei.

Diploma de confirmare, a episcopului Iosif Stoica nu o cunoaștem. Cu toate acestea confirmarea lui e sigură și astfel dânsul n'a fost, ca unii din înaintașii săi, un vlădică peregrin, exercitând o jurisdicție clandestină. Aceasta ne-o dovedește raportul din 15 Martie 1672 al lui Camillis, în care-l numește pe Stoica „episcop schismatic ales de consiliul ardelean”²⁾ și răspunsul dat de episcopul rutean Bizanczi în 23 Maiu 1731 la memoriul lui Inocențiu Micu Klein, în care zice, că Maramurășul s'a despărțit de Muncaciu alegându-și vlădică pe Iosif Stoica, care, fiind confirmat din partea principelui Apafi, a condus cu putere deplină episcopescă credincioșii săi aproape 20 de ani³⁾. Rezidența sa eră orașul Hust, unde se vede a fi dispus de averi însemnate, pentru că la 1705, după ce a fost aruncat în temniță, comitatul intervine la principele Francisc Rákoczy II în favorul lui, zicând, că nu se cuvine a fi condamnat fără judecată, deoarece, între altele, e nobil de baștină (törzsgyökerez nemes) și are o avere în preț de 2000 floreni⁴⁾.

Păstorirea lui Iosif Stoica cade într'o epocă nespus de sbuciumată. La începutul anului 1691 se stinge bătrânul prin-

¹⁾ I. Basilovits, Brevis notitia Foundationis Theodori Koriatovics. Pars II. Cassoviae 1790 p. 88.

²⁾ Hodinka, A munkácsi gör.-szert. püspökség okmánytára p. 336.

³⁾ Idem, A munkácsi püspökség története pp. 551—552:... „Cottus Maramaros se segregavit... taliterque mediante favore Michaelis Apafi de episcopo sibi providit schismatico, nempe praefato Stoica, qui penes collationem et confirmationem praeattacti principis Apafi cum plena et absoluta jurisdictione eppali populum annis circ. 20 in schismate confortabat...”

⁴⁾ Cziple Sándor, a maramarosi püspökség kérdése p. 99 nr. 49.

cipe Mihail Apafi I și Ardealul, de care se ținea și Maramurășul, ajunge sub stăpânirea Austriei catolice, iar în episcopia vecină a Muncaciului s'a așezat un episcop energic și cu mari planuri de propagandă catolică: printre aceia cari rămaseră statornici credinței răsăritene, Iosif de Camillis. Astfel situația lui Stoica devine, dela început chiar, din cele mai critice.

În 15 Martie 1692 Camillis se plânge puternicului cardinal Kollonics, că mulți dintre aceia, pe cari nefiind destul de pregătiți pentru preoție, nu-i poate hirotoni, merg în Maramurăș la episcopul „schismatic“, care le dă darul pentru bani¹⁾. Acuza lui Camillis, cum vom vedea mai târziu, nu e lipsită de temei. În vara aceluiaș an Camillis cere dela împăratul Leopold să-i extindă jurisdicția și asupra Maramurășului. Comitatul acesta — zice dânsul — a fost supus din timpurile vechi episcopilor Muncaciului, deși aceștia nu erau denumiți de Scaunul Apostolic și de împăratul; cu atât mai ales trebuie să fie supus acum, când dânsul, Camillis, e trimis aci de papa și de Majestatea sa, stăpânitorul țării. Maramurășul aparține de fapt Transilvaniei, însă fiindcă acum provincia aceasta n'are principe și, afară de aceea, a fost cucerită de armele glorioase ale Majestății sale, conferirea nu numai a episcopatului Maramurășului ci a tuturor episcopatelor din Ardeal se ține de competența împăratului²⁾. Tot atunci Camillis a cerut și sprijinul episcopului din Agria, G. Fenesy, care, într'o scrisoare din 1 Novembre 1692, după ce spune, că Maramurășul aparține eparhiei sale și astfel nu va suferi ca lupul acela răpitor (lupum illum grassatorem) să-i neliniștească turma, cere privitor la persoana lui Stoica următoarele informații, ca să poată da la timpul său împăratului lămuririle necesare: 1. Numele și starea „pseudoepiscopului“ și locul rezidenței lui. 2. La a cui recomandare, prezentare sau cerere a fost așezat în fruntea bisericilor maramurășene? 3. Ce jurisdicție își arogă și unde? 4. De ce mitropolit sau patriarh atârnă? 5. Unde a fost consacrat? 6. Ce fel de vieață trăiește și ce moravuri are? Cere apoi dovezi autentice cu privire la atârnarea Maramurășului dela episcopia Muncaciului și-l sfătuiește pe Camillis să-i scrie și episcopului dela Oradea-mare, dându-i informațiile de

¹⁾ Hodinka, A munkácsi gör.-szert. püspökség okmánytára p. 336.

²⁾ Ibidem p. 346.

lipsă, pentrucă doi inși mai curând vor obține dela împăratul rezultatul dorit decât unul singur ¹⁾).

Incercările ulterioare ale acestor doi episcopi de-al scoate pe Stoica din scaun nu le cunoaștem. Cunoaștem însă rezultatul: Stoica a rămas și mai departe în fruntea bisericilor maramurășene, purtând pomposul titlu de „episcop pravoslavnic al Maramurășului, exarch stavropighiei patriarhale Constantinopolitane și administrator al mitropoliei Bălgradului din Ardeal șcl.“ ²⁾).

În 1696 Camillis cearcă din nou să-și extindă jurisdicția asupra Maramurășului. În raportul din 6 Iunie trimis cardinalului Kollonics spune, că are multe neplăceri din partea lui Stoica, care primește la sine pe cei fugiți din eparhia Muncaciului, hirotonește împotriva dispozițiilor s. canoane persoane nepotrivite, pe cari el, Camillis, nu a voit să le hironească și cari întorcându-se acasă nu i-se supun, ci îndeamnă poporul la schismă. De aceea zice dânsul, ar fi bine dacă Majestatea sa împăratul s'ar milostivi și i-ar da și Maramurășul și Zarandul ³⁾). Stoica nici acum n'a putut fi scos din scaun, ci a continuat a fi mult timp o piedecă pentru activitatea lui Camillis și mai ales pentru propaganda catolică.

Când a ajuns Stoica în fruntea bisericii Maramurășului, cea mai mare parte a preoșimii rutene din comitatele vecine primise deja catolicismul, care aveă chiar și între Românii din părțile Sătmarului, Crasnei și Bihorului o mulțime de credincioși. În Maramurăș catolicismul n'a putut străbate decât foarte târziu. Nu se află în comitat nici un catolic ci numai Unguri eretici, Ruteni și Români schismatici, zice Klobusiczky în scrisoarea adresată în 12 Iulie 1690 cardinalului Kollonics ⁴⁾). De aceea episcopul Orășii-mari, A. Benkovics, propune la începutul anului 1693 ca diploma din 23 August 1692 a împăratului Leopold, prin care preoșii trecuți la unire se împărtășesc de toate drepturile și privilegiile preoșilor catolici, să nu se mai publice în comitatul Maramurășului, pentrucă toți locuitorii de aci sunt eretici și schismatici, cari își au „pseud-

¹⁾ Ibidem p. 351.

²⁾ N. Iorga, Scrisori și inscripții ardelenne și maramurășene. București 1906, I, p. 298.

³⁾ Hodinka, o. cit. mai pe urmă p. 392.

⁴⁾ Ibidem p. 311.

episcopul“ lor propriu¹⁾). Și de fapt, în protocoalele comitatului nu se face nici o amintire de publicarea diplomei amintite.

În 1697 s'a început, sub vlădica Teofil, marea mișcare pentru trecerea la unirea cu Roma a Românilor ardeleni, care și-a aflat expresie în manifestul din 21 Martie a aceluiaș an. Înainte de aprobarea unirii din partea cardinalului Kollonics, care eră „legatus natus“ al Scaunului Apostolic, și din partea împăratului Leopold, Teofil a murit. Opera unirii a fost astfel continuată de urmașul său Atanasie Anghel. În 14 Aprilie 1698, la stăruințele iezuitului Barányi și ale cancelarului aulic Kinszki, împăratul a trimis guvernului ardelean memorabilul decret, în care se spune, că preoții cari pe lângă păstrarea ritului lor, se vor uni cu biserica Romei, se vor bucura de toate privilegiile și drepturile clerului catolic, iar aceia, cari se vor uni cu vre-una din celelalte confesiuni recepte (luterană, calvină și unitară), se vor împărtăși de drepturile preoților religiei respective; cari însă stăruie în vechea credință răsăriteană, vor rămâne în starea de până aci²⁾. Decretul acesta a fost adus în 18 Decembrie și la cunoștința comitatului Maramurăș³⁾. Rezultatul produs aici a fost însă diametrul opus dorințelor împărătești. La sfârșitul anului următor, sau la începutul lui 1700, când comisiunea aleasă pe baza decretului guvernului ardelean din 26 Septembrie 1699, și-a început investigația în Maramurăș, Românii de aci s'au declarat uniți nu cu catolicii ci cu calvinii, cu cari au trăit — cum zice o hotărîre din 23 Februarie 1713 a comitatului — în armonie frățescă⁴⁾. De aceea vedem, că la marele sinod ținut în Septembrie 1700 la Alba-Iulia, în care s'a săvârșit unirea cu Roma, nu a luat parte nici un preot maramurășan, pentru că cei trei protopopi, Ilie din Soldobiș, Luca din Seliș și Vasile din Comliș, cari au iscălit manifestul unirii din 5 Septembrie numindu-se „archidiaconi ex Maramoros“ nu au fost din comitatul acesta ci, probabil, din sate vecine cu Maramurășul⁵⁾.

¹⁾ Ibidem p. 354.

²⁾ Decretul e publicat la Nilles, Symbolae etc. Innsbruck 1885, I p. 195.

³⁾ Cziple, o. cit. p. 94—95 nr. 45.

⁴⁾ Ibidem pp. 114—115 nr. 67.

⁵⁾ Tit Bud, Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramurăș. Gherla 1911 p. 4—5.

Atitudinea aceasta a Maramurășenilor față de unire a atras atenția cercurilor conducătoare asupra lui Iosif Stoica. La începutul anului 1702 generalul Rabutin a scris cancelarului Nicolae Bethlen, care era și comite al Maramurășului, să-l cheme pe Stoica „pentru oarece întrebare“ în Ardeal. Vlădica s'a prezentat mai întâiu înaintea lui Bethlen în Bălgrad, iar de aici a mers în Sibiu la generalul. Ce a vorbit Stoica cu Rabutin nu știm. Cancelarul Bethlen, care ne-a păstrat știrea, spune numai, că episcopul „s'a înturnat și cu pace a mers în Maramurăș“. „Episcopului acestuia — continuă Bethlen — i-a fost scris Gavrilă Nagyszegi, și el din soborul său așa a răspuns împotriva unirei cu patriarhul dela Roma, și din sfânta Scriptură și din scrisorile cele vechi arătând și întărind răspunsul său, cât eu n'am crezut să poată eși din cap de român din Maramurăș un răspuns ca acela. Nici a încercat neștine de-aci înainte să unească Maramurășul¹⁾.

ZENOVIE PÂCLIȘANU.

O problemă însemnată a instrucțiunii noastre religioase.

— *Cateheza dela școlile medii.* —

În timpul din urmă, se scrie și se vorbește foarte mult, că convingerile religioase ale păturei noastre culte, în general vorbind, sunt foarte slabe, și că aceasta încă e una, și poate nu ultima, dintre cauzele, pentru cari neamul nostru nu înaintază în măsură potrivită cu cerințele vremii. Tot mai mult se lămurește, că multele și feluritele mizerii, cari slăbesc puterea de viață și de rezistență a poporului nostru, se datoresc în mare parte tocmai împrejurării, că inteligența noastră laică e foarte rece, dacă nu chiar total indiferentă, față tot aceea, ce poate fi cuprins sub numirea de viață religioasă. Nu e deci nici o mirare, dacă se accentuează într'una, că acestui rău

¹⁾ Bethlen Miklos Őnéletleirása la Șincai, Cronica Românilor ed. I, vol. III p. 205—6.

care amenință să devină tot mai mare, trebuie să i-se pună stavilă, cât mai curând și în chipul cel mai potrivit.

Cauzele, cari produc răul de care vorbim, sunt multe și felurite. Asupra grupării lor după importanța, mai mare sau mai mică, ce au, nu se poate zice, că am avea până acum o singură părere, care să se impună de așa, încât asupra ei să nu mai poată încape nici o discuție. Pentru aceasta se cer studii lungi, făcute cu râvnă și pricepere, cari să profundeze chestia din toate punctele de vedere, și aceste la noi încă nu s'au făcut. Dar și din cecece s'a făcut până acum, se poate deja stabili, că între aceste cauze ocupă un loc de frunte și multele neajunsuri, cari există în jurul instrucțiunii religioase, de care se împărtășesc elevii noștri dela școlile medii.

Cine-și poate da samă despre influința hotărîtoare, pe care o are instrucția religioasă din școlile medii asupra vieții religioase de mai târziu a păturei noastre culte ieșite din aceste școli, va înțelege cu ușurință, că nu se cere nici o exagerare deosebită, pentruca să spui, că interesarea ce trebuie să arătăm față de cateheza dela școlile noastre medii, nu mai poate rămâne la gradul acela, unde se găsește astăzi. Problema instrucției religioase dela școlile medii, care preocupă azi atât de intensiv cercurile catehetice ale neamurilor de o cultură mai veche și deci mai înaintată ca a noastră, trebuie să provoace și la noi un interes tot mai viu, și asta pe măsura cum, dintr'un neam de „sate și preoți“, ce eram până bine decurând, începem să fim un neam a cărui pătură cultă crește în proporții, ce nu prea vreau să țină seamă de cadrele unei evoluțiuni firești. Din această mai vie interesare vor răsări apoi, în mod firesc și fără salturi, toate acele îmbunătățiri, cari sunt cerute de spiritul vremii, de-o parte, și de interesele vitale ale neamului nostru, de alta.

Vorbind despre neajunsurile, ce sunt în jurul instrucțiunii religioase a elevilor noștri dela școlile medii, nu ne gândim la mizeriile locale, cari stânjenesc ici-colo activitatea constiincioasă a cateheților noștri, și nici la acele neajunsuri, cari isvorăsc din lipsa de conștiință sau de aptitudine ale aceloră, cari nu vreau sau nu pot să se ridice la înțelegerea răspunderii grele, ce le incumbă în virtutea slujbei lor de educatori per eminentiam ale unei viitoare generații. Lucrurile aceste cad cu mult mai exclusiv în competența veneratelor noastre Ordi-

nariate, de cât să putem crede, că am folosi ceva, stăruind aici mai amănunțit asupra lor. Ceeace ne preocupă la acest loc sunt o seamă de neajunsuri *generale*, de acele, cari au la rădăcina lor conservativismul nostru oriental, care, fiind mulțumit cu moștenirea primită, se îngrozește pare-că de orice îmbunătățire, ce scoate puțin lucrurile din vechea ogașă, în care era deprins să le vadă. Ele privesc puncte cardinale de-ale învățământului nostru religios din școlile medii, și urmările lor funeste se resimt tot așa de mult la Beiuș, Blaj, Năsăud și Oradea-mare, unde ne avem școlile proprii, ca și la liceele străine, pe la cari tinerii noștri sunt împărțiți pe alocurea (Gherla, Sibiiu, Făgăraș ș. a.) în număr foarte considerabil. Curmarea acestora cade bine-înțeles tot în competența Veneratelor noastre Ordinariate, dar împrejurarea aceasta nu ne lipsește și de dreptul de-a putea releva aceste neajunsuri, mai ales că suntem de credința, că prin această relevare eventual contribuim, chiar și dacă numai indirect, la grăbirea îmbunătățirilor ce-ar fi să se facă pe acest teren. Imprejurarea aceasta ne face să fim în cele următoare poate neobicinuit de deschiși.

Dintre neajunsurile, la cari ne gândim, mai tare bate la ochi *lipsa unui plan de studii unitar pentru întreaga provincia noastră mitropolitană*. Avem numai câteva școli medii, și cu toate acestea abia găsim două (Blajul și Beiușul), la cari împărțirea studiilor să fie aceeași; celelalte diferă atât de aceste cât și între sine. În clasele inferioare mai ales, deosebirea aceasta este așa de mare, încât tolerarea ei și pe mai departe, ni-se pare, că este o adevărată crimă la adresa bieților elevi, cari siliți de împrejurări trebuie să schimbe liceul uneori și de două-trei ori, numai în clasele inferioare. Un conspect sinoptic al studiilor, cari se învață în liceele, la cari avem și elevi greco-catolici, ar putea să ne lămurească deplin asupra acestei chestii. Am și cercat să compunem acest conspect pe baza anuarelor singuraticelor licee, dar fiindcă cele mai multe din ele nu specifică studiile propuse în clasele singuraticе, ci amintesc numai, că „religia s'a propus după planul propriu de învățământ al confesiunii“, a trebuit să renunțăm deocamdată la idea aceasta. O destul de bună orientare în această materie ne poate da însă și următorul conspect, care ne prezintă cele trei licee ale noastre alătura de liceul de stat din Gherla, unde avem foarte mulți elevi, și care pe de-asupra mai este și reședința unui episcop român:

Clasa	Beiuș—Blaj	Năsăud	Gherla
I	Dr. Marcu: Catehism mare. Partea I.	Gavrilă Pop: Istoria biblică Test. Vechiu	Alexi: Catehism mijlociu întreg
II	Dr. Marcu: Catehism mare. Partea II.	Gavrilă Pop: Istoria biblică Test. Nou	Tit Bud: Ritual
III	Dr. Marcu: Catehism mare. Partea III.	Dr. Marcu: Catehism mare. Partea I și II ₂	Alexi—Pop Maxim: Istoria biblică Test. Vechiu
IV	Gavrilă Pop: Istoria biblică a Test. Vechiu și Nou	Dr. Marcu: Catehism mare. Partea II ₂ și III.	Alexi—Pop Maxim: Istoria biblică Test. Nou

Precum vedem din această tabelă, compusă pe baza anuarelor ultime (1911/12), o mai perfectă amestecare a studiilor din singuraticile clase nici intenționat nu se putea face. Pe baza ei putem să ne dăm apoi încâtva samă și despre icoana ce ne-ar oferi conspectul tuturor liceelor de cari e vorba. Ce-i drept, la clasele superioare nu mai găsim acest galimatias, dar nici aici nu este unitatea care ar trebui să fie.

Și, Doamne, ce ușor ar fi să ajungem la cea mai deplină unitate! N'ar trebui alta, decât ca Veneratele noastre Ordinate să convină asupra unui plan de studii și să prescrie apoi acest plan în mod obligatoric pentru toate școlile medii cercetate de elevi de ai noștri. Firește, pentru ca să se poată face aceasta, după credința noastră, înainte de toate se cere *stabilirea unui nou plan de învățământ*, deosebit de oricare dintre planurile, cari există astăzi (dacă peste tot există mai multe!), care să corespundă deoparte lipselor particulare ale Bisericii noastre române unite, iar de altă parte să țină samă de rezultatele stabilite de știința catehetică modernă. Dar asupra acestui neajuns nu ne oprim acum mai pe larg, pentru că ar crește prea mult cadrele acestui articol, vom face-o însă într'unul din numerii viitori, când socotim, că vom putea veni și cu un proiect gata, care va putea formă eventual o bază de discuție ulterioară.

Un alt neajuns al instrucțiunii noastre religioase dela școlile medii, și după credința noastră cel mai mare, este *lipsa manualelor corespunzătoare*. Nu suntem de părerea că manualul ar fi chemat și că ar putea, să suplinească eventualele scăderi ale catehetului, din contra credem, că un catehet dibaciu poate să producă frumoase rezultate și fără manuale deplin corespunzătoare, dar cu toate aceste va admite oricine, că un manual de școală, mai ales în materie religioasă, trebuie să fie lucrat cu cea mai mare grijă. Ei bine, manualele noastre, în general vorbind, nu au această însușire; unele dintre ele sunt chiar aproape imposibile, cel puțin dacă le judecăm prin prisma cerințelor de azi, și nu după felul de a vedea al timpului, în care s'a făcut prima lor ediție. Se vor găsi poate de aceia, cari vor socoti, că această judecată e prea aspră, de vremece edițiile mai noue ale unei cărți de obicei se adaptează într'una cerințelor limbistice, pedagogice șcl. ale vremii, și așa despre o ediție mai nouă nu se poate spune acelaș lucru ca și despre întâia ediție. Lucrul însă nu stă așa. Edițiile mai noue ale manualelor noastre (onoare excepțiunilor!) au de obicei aceleași scăderi ca și edițiile de mai înainte. Și lucrul se explică cu destulă ușurință, dacă ne gândim la aceea, că autorii manualelor noastre au dreptul, de care se și folosesc, de-a scoate ei *până la moarte* toate edițiile de câte ar fi nevoie. Așa se face apoi, că o ediție făcută în anii ultimi poate să aibă toate scăderile unui manual, care cu 20—30 ani înainte, când s'a făcut prima ediție, eră poate bun și potrivit.

Manualele noastre de religie nu sunt întreprinderi private. Ele se fac din încredințarea Ordinariatelor, și de aceea găsim, că unui autor, care la timpul său a fost poate cel mai chemat și mai potrivit pentru scrierea unui manual, nu i-se face nici o nedreptate, dacă mai târziu, când a ieșit din cercul preocupărilor, cari pot garanta o ediție nouă ținută la nivel, se trece însărcinarea de-a o face altuia, care i-a luat locul prin legea firei. Dar lucrul s'ar face și mai neted, dacă înșiși autorii ar înțelege acest lucru, și ar face această cesiune din propriu îndemn, dovedind prin gestul lor o superioară înțelegere a tainelor unei evoluții firești, căreia vrând-nevrând trebuie să ne supunem cu toții!

Aceste sunt neajunsurile mai generale, asupra cărora am crezut, că nu se poate trece cu vederea, dacă voim, ca cultura

religioasă a păturii noastre culte să nu poată fi înecatâ de balastul „cultural“ ale altor târâmuri dujmane credinței și lui Dumnezeu. Le-am înșirat mânați de cel mai curat îndemn pentru un mai frumos viitor și de aceea credem, că nu se va găsi nime, care să ne țină rău pentru cele ce-am scris.

Dr. ALEXANDRU RUSU.

Turcii și religia lor.

(II.).

Să vedem acum ce este *Coranul*?

Coranul = *recitațiune*, este colecția învățăturilor, predicelor, a prescripțiilor, ce Mohamed le-a recitat — prezentându-le ca revelațiuni dumnezeiești, — în timpul carierii și activității sale de profet. *El este Biblia Islamului*.

În forma lui de astăzi, el nu este opera lui Mohamed. Revelațiunile sale le primiâ, după cum se poate afla din însuș textul Coranului, ori prin visuri, ori „cu sunetul clopotului“, adecâ într'o stare de afecțiune nervoasă-isterică ori chiar epileptică, pe urma căreia îi rămâneâ în cap un sgomot surd = „sunetul clopotului“. Mai adeseori apoi ingerul *Djibrael* ori chiar însuș Dumnezeu, în diferite arâtări, cu deosebire în vreme de noapte, când spiritul omenesc slăbit de priveghieri și posturi este mai dispus spre impresii fantastice, îl îndemnau ori îl sfătuiau *ce și cum* se grăiască. Vorba *kul* = grăește, ce o găsim repetată adese în surele coranului, este tocmai porunca și îndemnul „de sus“, adresat lui Mohamed, ca să spună oamenilor ceea ce îi-s'a descoperit lui.

Descoperirile acestea le împărțășiâ el de-arândul cu graiu viu. Poate că unele dela început le va fi dictat, ca să fie scrise, altele poate au rămas păstrate numai în memoria aderenților săi, dupăce le vor fi auzit de mai multe ori din gura profetului, în sfârșit altele poate le-a uitat el însuș. — De o adunare sau colectare a descoperirilor sale, cât timp a fost el însuș în vieață, așa cred toți comentatorii Coranului, nu poate fi vorba.

După moartea sa, nu a lipsit mult, pentru ca descoperirile sale să se piardă, împrăștiindu-se ceea ce poate era scris, ori murind aceia, cari cunoșteau fragmente dintr'însul: „pur-tătorii Coranului“. Este meritul primilor Califi, a lui Abu-Bekr

și Omar, că au adunat ce au putut din revelațiile propuse de Mohamed, și cu deosebire e meritul califului Othmân, carele prin oamenii săi cu tot deadinsul s'a nevoit, ca să adune tot ce s'a putut găsi, prin colecțiile private ale antecesorilor săi, ori ale particularilor, și să ne dea Coranul, redactat, revăzut și aranjat în forma cum îl avem astăzi, ca codice religios și juridic al Islamului. Exemplarul pregătit de el a fost copiat de multe ori și copii singuratice au fost trimise căpeteniilor triburilor, cu porunca, ca toate colecțiile ori fragmentele mai vechi ce le-ar avea ei, să fie nimicite. De aci se înțelege, cum de Coranul aproape nu are nici o variantă.

Că însuși Mohamed a știut să scrie ori ba, e o întrebare ce stă încă sub discuție. El însuș *voia* să fie socotit ca unul ce nu știe ceti și scrie, și e sigur, că el nici de cum nu a cetit Biblia ori alt op mai mare. Reminiscențele judaice ori creștine, ce se găsesc în Coran, pe lângă cele vechi arabe, se datoresc atingerii sale mai ales cu Jidovi și, poate, și cu oarecari creștini.

Reminiscențele creștine, ce se găsesc de pildă în sura a III: Sura familiei Imrân, unde se vorbește despre nașterea lui Isus, de departe ni-se tradează ca împrumutate din scrieri apocrife. — Foarte puțin probabil este, că Mohamed ar fi putut ceti s. Scriptură grecește, ori în limba siră, iar în limba arabă nu se poate dovedi, că pe vremea lui să fi existat deja o traducere a sfintei Scripturi. Peste tot, creștinii, ce se găseau printre semințiile arabe, erau foarte superficial convertiți, așa cât califul Ali s'ar fi exprimat despre o seminție arabă încreștinată: „Cei din seminția *Taghlib* nu sunt creștini, și din creștinism au primit numai — *beutul vinului!*“

Coranul întreg e împărțit în 114 *Sure* sau capitole. E-vreescul *șurâ* este un șir de pietri într'un zid, ori un șir într'o carte ori scrisoare. Ele sunt aranjate în Coran după mărimea lor: la început cele mai lungi, și apoi cătră sfârșitul cărții tot mai scurte¹⁾. Esecție face *sura* I, care este un fel de „Tatăl nostru“ al Moslimului, ce se rostește de cătră credincioșii la ori ce ocazie. Ea cuprinde o „rugăciune vrednică și simplă“,

¹⁾ O înșirare reală, după materii, era nepotrivită, fiindcă în una și aceeaș sură se tractează adese materii diferite, iar înșirarea hronologică era cu neputință, fiindcă la redactarea Coranului nu s'a mai putut constata, când și cu ce prilej s'a făcut cutare revelațiune.

zice Dl Isopescul, în Introducerea traducerii românești a Coranului, fiind „pe punctul de privire al unui monoteism naiv și serios, și prin curăția și adevărul cugetărilor ei ea întrece toate celelalte sure“. Sura aceasta, deși scurtă, este tocmai la începutul Coranului, se numește și *Sura care deschide cartea* = care începe Coranul, și are 7 *semne*, adică stihuri sau versuri. Numirea aceasta a versurilor se derivă de acolo, că *semn* în limba arabă se numește și *minunea*, iar stihurile Coranului sunt tot atâtea minuni dumnezeiești.

Reproduc aci aceasta sură, în traducerea Dlui Isopescul:

Laudă lui Dumnezeu, Domnului veacurilor,
 Celui milostiv, îndurat,
 Ție voim să-Ți servim și la Tine să ne rugăm.
 Ocârmuește-ne pe drumul cel drept,
 pe drumul celora, de cari Te-ai îndurat,
 nu al celor, asupra cărora ești înfuriat, și
 nu al celor ce rătăcesc.

Sura a doua e *sura vacii*, și este cu 286 de semne, a treia e *sura familiei Imrân*, și este cu 200 de semne. — Imrân acesta ar fi, după Mohamed, tatăl Preacuratei Fecioare, Elisaveta ar fi fost o soră a Maicii Domnului, și ele împreună cu Isus, cu Ioan și cu Zaharie formează laolaltă familia Imrân. — Sura a IV este *sura muierilor*, are 145 de semne. Urmează *sura mesei* cu 120 de semne, *sura vitelor*, *sura zidurilor*, a *căinței*, a *tunetului*, *sura lui Iosif* cel din Biblie (tipică pentru felul cum tractează Mohamed istorisirile biblice!)

Albina, furnica, painginul, elefantul, apoi poezii, istoria, condeiul, *aurul*, fierul, fumul, muntele, *soarele*, luna, luceafărul, steaua, *noaptea*, zorile, amurgul de dimineața etc. etc. toate își au sura lor!

În fruntea fecărei sure, pe lângă indicarea, că sura e din Mecca ori din Medîna, și pe lângă indicarea numărului semnelor sau stihurilor surei, mai găsim apoi, cu excepția surei a 9-a, formula: *Bismi 'l-lâhi 'r-rahmâni 'r-rahîmi* = în numele lui Dumnezeu celui milostiv, celui îndurat, — ca o introducere a lor. Sure meccane sunt 70, iar 44 sînt medinense.

Peste tot, Moslinul este foarte devotat Bibliei sale. Pe Coran se întemeiază toată viața lor religioasă și civilă. Coranul e socotit ca modelul cel mai perfect al limbei și a stilului, — influința acestora se și simte în scrierile arabe ulte-

rioare — și Moslimul are să se folosească numai de originalul arab. Pe seama exemplarului din Coran se află în fiecare casă o mică *etajeră*, fiindcă Coranul nu e iertat a-l pune pe scaun, pe pământ, ori pe jilțul trăsorii etc. — O faptă bună și meritorie este să știi de-a rostul, să recitezi ori să copiezi părți dintr'însul, iar acela, care știe de-a rostul întreg volumul Coranului, primește numele onorific de *Hâfiz*.

Învățăturile fundamentale ale religiei Coranului sunt: unitatea lui Dumnezeu și descoperirea făcută prin profetul Mohamed. Aceste două teze fundamentale se cuprind în simbolul de credință al Moslimilor, simbol care sună: Nu este alt Dumnezeu afară de Allah și Mohamed este profetul lui: *La ilaha illâ Allâhu, Muhâmedun rasûlu 'l-lâhi*. — La aceste două dogme se adaugă apoi învățătura despre o judecată din urmă și despre o resplătire în *raiu* (firdaus = paradis) ori în *iad*. — Prin învățătura despre unitatea lui Dumnezeu, expusă pe scurt în *Sura* 112 a curățirii ¹⁾ — și care sună:

Spune: „El este Dumnezeu cel unic,
Dumnezeul cel veșnic,
El nu naște și nu este născut

și nimenea nu-i este asemenea“ — Islamul se pune în contradicție nu numai cu politeismul și cu idololatria păgânilor, ci și cu Iudaismul, în a căruia învățătură încă vede Mohamed un fel de politeism (Esra = „fiul lui Dumnezeu“, după Talmud!), tot așa ca și în creștinism, a cărui învățătură despre sf. Treime, înțeleasă în chip greșit și uneori chiar grotesc ²⁾, îi se pare a fi *triteism*.

Cu atotputința și atotștiința lui Allâh este strâns împreunată învățătura despre predestinațiunea prin Allâh a tuturor lucrurilor sau întâmpărilor. *Fatalismul* — *Kismet* — este caracteristic Moslimului! — Vezi bine învățătura aceasta are o parte bună: mângăie în nenorocire și face pe om să se împace cu soarta ce nu se mai poate schimba, dar în aceeași vreme sufoacă și stânjinește orice activitate energetică și înriurește orice năzuință hotărâtă. Urmările acestui fatalism sunt prea

¹⁾ Adeca a curățirii de credința în zei mincinoși. Se mai numește și sura unității. Tendința ei în potrive creștinilor este evidentă mai ales din ultimele ei șire.

²⁾ Spiritul sfânt este feminin: Tatăl cu Spiritul sfânt are — pe Fiul.

evidente în țările Islamului, decât ca eu să mai stăruiesc asupra lor.

Dumnezeul Islamului are 99 de însușiri, cari corăspund celor 99 de perle din mătăniile sau Rosariul musulmitic. Rosariul acesta, ce se întâlnește atât la bărbați cât și la femei în Orient, s'a introdus cam de prin veacul 10-lea, originar din India, și avu întru început scop religios, pentru numerarea însușirilor lui Dumnezeu, azi servește însă, în vieța de toate zilele, ca să dea de lucru mânilor!

Revelația dumnezească a ajuns la cunoștința oamenilor prin ingeri mai întâiu, între cari locul prim îl ocupă *Djibrael* = Gavriil, și apoi prin oameni aleși, prin profeți, între cari cel mai mare, profetul și domnul profeților este Mohamed. Atari profeți Islamul numără 29 de toți, între cari se înșiră ca profeți moslimi: Adam, Avraam, Isaac, Ismael, Moise, care a adus Jidovilor *Thora*, și Isus, Isa-ben-Mariam, care a adus creștinilor *Ingilun* = Evangelia; atât *Thora* cât și *Evangelia* însă nu sunt decât părți din revelațiunea dumnezească, carea întreagă se găsește numai în Coran. În sura a VI-a, cum și airea, Jidovii sunt învinovați, că au suprimat chiar părți din descoperirea ce li-s'a dat lor, și anume părțile, cari vorbeau despre Mohamed. — Peste tot cu Jidovii se ocupă foarte adeseori Coranul, căci îi erau mai cunoscuți, de cât creștinii. Și mai mult are apoi Coranul de lucru cu păgânii, pe cari îi atacă foarte adeseori.

Ingerii lui Mohammed sunt ființe fără de păcat, fără trebuințe trupești, avându-și locul în jurul lui Allah, gata totde-auna să-i servească. Intre ei sunt patru arhangeli: *Djibrael* = duhul sau duhul sfânt, *Mihael*, ingerul păzitor al Jidovilor, *Israfil* = Rafael, care va suna în trimbiță la capetul lumii, și *Asraël*, ingerul morții. Asupra iadului stăpânește ingerul *Mâlic*, portarul raiului este *Ridvân*. Diavolul — *Șeitan* sau *Iblîs* (corupt din diabolos!) — la început încă a fost inger, dar a fost alungat din rai, pentru că nu a voit să se închine lui Adam, și acuma îndeamnă mereu pe oameni la rele și la necredință!

Afară de ingeri și de oameni mai este o clasă de ființe intelectuale: *Djinii* = genii, sau duhuri create din foc, înzestrate cu puteri suprafirești, cari totuși sunt supuse morții. Ele sunt bune și rele: cele rele caută să între în ceruri, să isco-

dească planurile lui Allâh, dar ingerii cei buni aruncă în ei cu stele și-i ard până la cenușă!

Oamenii sunt mai pe sus de cât ingerii și de cât djinii. Păcatul strămoșesc i-s'a iertat lui Adam în urma căinții sale. Totuș după firea lor oamenii sunt porniți spre păcat!

Când va fi judecata de pe urmă, știe numai Allah. Dar înainte va veni *Mahdî* = conducătorul¹⁾, apoi Antihrist = *Eddadjjal*, a doua venire a lui *Isus*, care apoi va muri și va fi înmormântat în Medîna²⁾, turbarea lui *Gog* și *Magog*, trimbița lui *Israfil* și în urmă cutropirea cerului și a pământului.

La judecata de obște fiecare va fi judecat după faptele sale. Singur întrepunerea lui Mohammed poate ajuta celui păcătos. *Pedeapsa iadului* este asigurată tuturor necredincioșilor, potrivnicilor Islamului și moslimilor răi, iar *raiul* cu suprema fericire îl vor câștiga toți, cari au jertfit ceva pentru credința adevărată moslimă sau au luptat cu sabia pentru Islâm. — Raiul lui Mohamed este plin cu tot soiul de desfătări materiale și sensuale, la împodobirea lui vor contribui foarte mult tineri frumoși și fete încântătoare, *hurii*.

Ce privește alte învățături ale Coranului, d. ex. *facerea lumii*: ea e opera lui Allâh. Creațiunea lumii este imitată în fond după biblia noastră, vezi bine, cu adausuri volnice și fantastice.

Pământul este un disc rotund, mare, încunjurat de un deal, în care locuiesc djinii. Dedesubtul pământului este iadul, iar deasupra sunt cele 7 ceruri. *În cerul al 5-lea* se mișcă soarele și luna. Și dupăce geografia modernă contrazice acestei credințe, spun călătorii, că la examene de geografie din școlile regimului în Cairo, când vine vorba despre soare și despre lună, ulemalele — învățătorii moslimi — ostentativ părăsesc sala de examene.

¹⁾ Madhî a venit în repețite rânduri până acuma și a întemeiat chiar dinastii pe pământ! Sunt abia câteva decenii, de când Europa a trebuit să se preocupe foarte intensiv de isprăvile lui Mahdî!

²⁾ Despre Isus spune sura a IV, că Jidovii de bună seamă nu pe dînsul l'au ristignit, fără pe altcineva asemenea, ci Dumnezeu l'a ridicat la sine. Tot în sura a IV cetim: „Intru adevăr Messia Isus fiul Mariei este un trimis a lui Dumnezeu și cuvântul Său, care l'a pus în Maria, și duhul Său. Credeți în Dumnezeu și în trimisul său, și nu spuneți nimic despre treime; opriți-Vă de asta și va fi bine pentru voi. Dumnezeu e doar un unic Dumnezeu... Messia nu este așa de sumeț, ca să nu fie servul lui Dumnezeu; nici chiar ingerii, cari sunt așa de aproape de Dumnezeu!”

Ce privește etica sau învățătura de morală a Islamului, Coranul impune câteva lucrări bune adeptilor săi: așa se oprește minciuna, nedreptatea, cămătăria, calomnia, avariția, risipa și hazardul; se demândă: darea de elemosină, iubirea de-aproapelui, recunoștință și reverință față de părinți, milă și îndurare față cu orfani, săraci și sclavi, paciință și resignare în voia lui Allah.

Mohamed a fost nu numai reformator religios, ci și politician, și din această dublă situație înțelegem porunca *răsboiului sfânt*, împotriva necredincioșilor și pentru lățirea credinței. Participarea la răsboiul sfânt se răsplătește cu fericirea veșnică deosebită în Paradis. Răsboiul sfânt poate fi declarat de șeful suprem al religiei, de *Şeich-ul-Islam*, în caz de necesitate și de un *ulema* ori chiar și de un laic. Declarat odată răsboiul sfânt, însuș padișahul-Sultanul trebuie să plece în luptă și fiecare muslim dela 13 ani în sus tot așa. Bătrânii femeile, bolnavii au să rămână să grijească de cele de lipsă pentru traiu, averea ori căruia muslim, chiar a moșeelor, se poate folosi spre scopurile răsboiului, care trebuie să se încheie numai după biruința deplină a inamicului și după conversiunea lui la Islam. — Creștinii și Iudeii însă, cari au și ei o parte din descoperirea dumnezească, pot să-și păstreze religia. dacă se supun cu umilință. Ca răsplată a luptătorilor, pe lângă fericirea promisă a Paradisului, se mai adăugea teritorul și averea, chiar și femeile celor biruiți.

Adevăratul muslim trebuie să îplinească aceste 5 *porunci*: 1. Să recunoască pe Allâh de singur Dumnezeu adevărat. 2. Să se roage de 5 ori pe zi, în chipul rânduit. 3. Să împartă pomană celor lipsiți. 4. Să postească în luna Ramadan. 5. Dacă se poate, cel puțin odată în viață să peregrineze la Mecca.

Cele 5 *timpuri de rugăciune* comună sunt: 1. Indată după sfințitul soarelui, 2. seara pe la 10 oare, 3 în zori de zi, 4. la amiază și 5. cam 2 oare înainte de sfințitul soarelui.

Ori ce comunitate turcească își are *muézzinul* său, care la vremea prescrisă, din *minaretul* turnul moșeii își recitează melodic chemarea sa la rugăciune, care sună:

Allâhu akbar (de 3 ori).

Aşhadu anna lâ illâha ill'-Allâh (2 ori).

Hajjâ ala's-sâtât (2 ori).

Hajjâ alâ'l-falâh (2 ori).

Wa Allâhu akbar (2 ori).

Lâ ilâha ill'-Allâh, — pe românește:

Allah e mare! Mărturisesc, că nu este alt Dumnezeu afară de Allah. Mărturisesc că Mohammed e profetul lui Allah, Haideți la rugăciune! Haideți la mântuire! Allah e mare, și nu este alt Dumnezeu afară de Allah!

Rugăciunea o rostesc de regulă desculți și de obicei pe un tapet, ce moslimul îl poartă și în călătoriile pururea cu sine, și cu fața spre Mecca, și stă din un anumit număr de înclinări și proșterneri la pământ, amestecate cu recitarea unor sure scurte, de obicei a surei I = *el-fatîha*, care deschide Coranul, ori cu alte versuri din Coran. — La urmă după ce se salută Mohamed și ingerii, se încheie cu o înclinare a capului spre dreapta și spre stângă, ca o salutare și dimisiune a spiritelor bune. — Obiceiul acesta îl vedem pe alocurea și la poporul nostru, când intră în biserică, la sărutarea icoanei de pe tetrapod. Explicarea acestui obicei poate nu e departe de explicarea ce ne-o dau moslimii!

Rugăciunii îi premerge *spălarea*, de aceea în fiecare moșee se găsește cel puțin una, dacă nu mai multe fântâni. În lipsa apei, cu deosebire în călătoria prin pustiu apa se înlocuește cu *năsip mărunt, curat*.

Rugăciunea zilnică, dacă se poate, să se *facă în societatea altor moslimi* ori în moșee, unde un *imam* = preot este preorator cu glas tare, iar poporul recitează încet după el rugăciunile, iar versurile din Coran le ascultă tăcând, numai la urmă cu glas tare adaugând *Amin*. Pe lângă aceasta, datorința Moslimului credincios este ca Vinerea să fie de față la rugăciunea și la predica din moșee. 40 de minute după amiază, în fiecare Vineri este *Selamlic*. Celui ce mai puțin îi este iertat să lipsească dela ceremonia de Vineri, este Sultanul, șeful suprem religios. Numai caz de boală îl scuză, și chiar bolnavi Sultanii din Constantinopol se silesc să iea parte la *Selamlic*, unde merg în procesiune solemnă, iar mai demult Sultanul ținea însuș predica obișnuită (*Chutba*). *Selamlicul* la Constantinopol e însoțit totdeauna de o mare paradă militară. Pe drumul dela Jildiz-Kiosk, reședința ce de altum Sultanul nu și-o prea părăsește, până la moșee, precum și pe piața dinaintea moșeei, se înșirue miliție de toate armele, Dignitarii împărăției, apoi ambasadorii și ceilalți reprezentanți ai puterilor

europene, precum și publicul doritor de spectacole își dau întâlnire la Selamlic. Cenemonia nu ține mult, și apoi Sultanul, în trăsură, pe aceeaș cale, presărată cu nisip și stropită proaspet cu apă, se reîntoarce la reședința sa.

Dela muslim se mai cere *reținerea dela anumite mâncări și beuturi*. Intre altele e oprită carnea de porc și vinul. Totuși cu privire la vin, cu deosebire în straturile superioare ale Islamului nu sunt tocmai conștiențioși. Cu toate că Mohamed a oprit orice beătură alcoolică, totuși mulți nu-și fac scrupuli din beutura de șampanie și bere, fiindcă aceste Coranul nu le amintește anume. Așa se explică, că berea are mare trecere astăzi, cu deosebire în Egipt.

Post strict, ajun, se poruncește dela răsăritul soarelui până la sfințitul lui în luna a 9-a a anului moslemitic, în Ramadân. Nici un fel de mâncare ori beătură, nici măcar o picătură de apă nu e îngăduită. — Și după ce luna Ramadân acuși cade iarna, acuși primăvara ori toamna, vezi bine, că vara acest soi de post nu este tocmai ușor de ținut. Sara apoi se încep bencheturile, cari îi răsplătesc pentru continența de peste zi. Urmarea sunt numeroase boale de stomac, cari bântuie mai ales în luna Ramadan. Noapțile în vremea acestei luni e o vieață foarte agitată: miniaretele și moșeele sunt iluminate și lumea toată e pe stradă. Mai vie este vieața în 27 Ramadân, în noaptea sfântă, *lêlet ul-Kadr* = noaptea atotputinței. După credința moslemă, în noaptea aceasta se întâmplă nenumărate minuni, și rugăciunile din această noapte sunt deosebit de cu efect: căci în noaptea aceasta s'a trimis Coranul din cer profetului, respective i-s'a făcut prima descoperire: sura 96 st. 1—5, despre care vorbirăm mai sus.

La sfârșitul lui Ramadân apoi, de bucurie, că a trecut postul, în 3 zile ale luni ce urmează (*Șauwal*) este *Beirâm*ul cel mic, serbătoare de veselie.

Peregrinajul la Mekka, cel puțin odată în vieață, demândat de Coran, pentru care moslemului îi se dă titlul onorific de *Hadji*, cu drept de a-l purta lângă numele său toată veața sa, se face în luna din urmă a anului moslim, în *Dhul-hidje* = luna peregrinajului, și nu este un lucru tocmai ușor.

Sute de mii din toate țerile pleacă la drum. Până bine de curând, pe jos ori pe cămile, acuma mulți merg cu vaporul până la Dșida, portul Meccei, ori chiar cu trenul ce duce dela

Damasc, azi-mâne, până acolo. Era firesc să se prăpădească foarte mulți pe drum, de ștrapațe, ori să cadă jertfă pestilențelor, ce de regulă isbucneau cu acest prilej la Mecca, în îngrămădirea sutelor de mii pe un teren relativ strâmt, ori în urma putrezirii cadavrelor, ce se jertfesc la încheierea sărbătorii.

Ceremoniile prescrise pentru peregrinajul la Mecca sunt multe și grele de împlinit. Cale de o zi înainte de a ajunge, se îmbracă în vestminte de peregrin, cari lasă mâna și umărul drept goale. Capul trebuie ras, și nu este iertat a-l mai acoperi cu nimic, ori cât de ferbinte ar fi soarele. — În Mecca însaș, piatra cea sfântă, Caaba, trebuie încunjurată și sărutată de anumite ori, trebuie să beai apă din fântâna sfântă *Zemzem*, una din stradele Meccei trebuie parcursă în fugă în sus și în jos, cu capul descoperit, de 7 ori — în amintirea Hagarei, mama lui Ismail, când a rătăcit prin pustie — în arșița soarelui și în îmbulzeala mulțimei, care îndeplinește aceeași ceremonie. O călătorie de o zi urmează, la muntele *Arafât*, unde se ascultă o predică, iar la reîntoarcere fiecare peregrin are să culeagă șapte pietri, pe cari în valea numită *Minâ* are să le arunce Satanei în cap, în amintirea lui Avraam, care încă cu pietri a alungat acolo pe diavolul, ce i-a eșit în drum.

Apoi tot în valea aceasta, unde după tradiția moslimă Avraam aveă să jertfească pe fiul său Isaac, se aduc jertfele: și cel mai sărac jertfește cel puțin un miel, cei mai bogați câte o cămilă ori și mai multe, așa, că nu e mirare, dacă la abatorul acela de regulă isbucnesc epidemii. În vremea mai nouă, regimul încearcă să pună în aplicare oarecari măsuri profilactice: carantină etc.

Plecarea caravelor la Mecca, în Damasc este o sărbătoare populară. Tot așa și reîntoarcerea lor. Iar ziua în care se încheie peregrinajul în însași Mecca, cu aducerea jertfelor, este o sărbătoare a întregului Islam, serbătoarea *Kurbân Bairâm*.

Pentru un creștin ori pentru un nemoslim încercarea de a pătrunde în Mecca, nu numai cu prilejul peregrinajului, este împreună cu risic de viață.

Dr. VICTOR MACAVEIU.

CRONICĂ.

Deprinderi sufletești pe sama preoților. Tot mai multe și parecă tot mai grăitoare devin în vremea din urmă datele, cari vor servi cândva istoricului acestor timpuri, la fixarea icoanei, pe care ne-o prezintă vieța Bisericii noastre de azi. Poate sub influința loviturii care ne-a ajuns în forma episcopiei de maghiarizare, ori mai știe Dumnezeu sub influința căror factori, dar e fapt, că prin trupul Bisericii noastre se resimte un tot mai puternic suflu dătător de vieță. Preoțimea noastră, centrul de cultură și mișcare, inima acestei vieți, ne dă pe zi ce merge tot mai multe semne ale unei adânci înțelegeri a înaltelor sale rosturi. Interesul ei pentru organele de publicitate, care se manifestează în susținerea alor două reviste pentru predici și în sprijinirea aproape exclusiv cu banii săi a „Unirei“ și a acestei reviste, precum și în colaborarea destul de intensivă la acestea organe, dovedește foarte lămurit că mișcarea, ce se simte în sinul ei nu este ceva trecător, ci preludiul puternic al unei durabile activități viitoare.

Ațiunea de consolidare a acestei regenerări sufletești a preoților noștri, și prin ei a întregii Biserici, a câștigat anul acesta un sprijin foarte puternic în deprinderile sufletești sau exercițiile spirituale cum se numesc, ținute pe sama preoților. S'au ținut ele astfel de lucruri și mai înainte, mai ales în cadrele misiunilor pentru popor, dar numai mai pe scurt și nu în mod sistematic. Sistemizarea lor a fost se vede rezervată pe sama acestui an jubilar, a cărui frumos început poate să ne ducă foarte departe. Totul atârnă dela perseveranța pe calea apucată, și asta ni se pare, că e deplin asigurată prin faptul, că în fruntea, sau la spatele acestei mișcări, stau Arhierii noștri cu toată puterea lor de păstori ai turmei cuvântătoare.

La deprinderile sufletești, ținute anul acesta în *Sighetul Marmăției*, la *mănăstirea Prislopului*, apoi în *Lugoj* și *Făgăraș*, preoțimea noastră a alergat din mari depărtări, împerspătând în liniștea bisericilor ori capelelor, amintirea scumpă a deprinderilor sufletești dintre zidurile seminarelor. Sufletele lor s'au întărit prin considerarea și aprofundarea învățăturilor, cari se dau cu astfel de prilejuri și dintre propusele bune, cari au putut răsări pe urma harurilor ce s'au vărsat asupra lor, desigur nu va lipsi nici acela de-a participa cât mai des la astfel de

întruniri, îndemnând la aceasta și pe aceia, cari se mișcă mai greu. Și indemnul lor va trebui să prindă.

Cu Dumnezeu înainte! (ar.)

*

De-ale episcopiei de Hajdu-dorogh. Primirea de care s'a împărtășit în satele românești din Sătmar vicarul episcopiei de Hajdu-dorogh, Mihail Iaczkovics, asupra căreia toate ziarele noastre, alătura cu cele străine, au adus amănunte foarte „edificătoare“, trebuie să fie pentru oricine o dovadă a faptului, că credincioșii noștri din acele părți au înțeles deplin, că noua episcopie nu este o episc. *grecească* făcută pentru mântuirea lor sufletească, cum a voit Papa, ci un mijloc de a-le omori sufletul românesc. Numai așa putem înțelege îndârjirea aceea, cu care acești pacinici muncitori ai gliei, despre cari, pentru motivul, că înțelegeau și vorba ungurească, atâta lume a ținut că sunt pierduți pentru cauza neamului nostru —, resping orice amestec și atingere cu ceice vin în numele Hajdu-doroghului. În fața acestei mișcări elementare, inspirată de simțul conservării eului propriu românesc, arestarea preotului Murășanu și a protopopului Ciurdariu și încercările tribunalului din Sătmar de-a dovedi, că mișcarea s'a făcut pe urma agitației lor, sunt lucruri, cari pot servi ca mijloace de terorizare, dar nici pe departe nu pot fi mijloace potrivite pentru aplanarea acestui conflict, care s'a ivit fără „agitarea“ nimănui. Chestii cari ating cele mai intime coarde ale sufletelor, cum e și aceasta, nu se pot tranșa cu baioneta.

Iatăce scrie, ocupându-se de această mișcare, escelentul organ preoțesc, care desigur nu poate fi învinuit, că ni-s'ar fi vândut, „Katholische Kirchenzeitung“ din Salzburg: „Cu transportarea ‚agitatorilor‘ (Aufwiegler) ... în temnița din Sătmar nu se va vindeca, ba nici măcar nu se va blastră rana, care s'a cauzat la atâtea comunități române greco-catolice prin incorporarea cu sila (gewaltsame Einverleibung) la noua episcopie maghiară. Pentru ca vizitația canonică a numitului slujbaș bisericesc să nu ducă și la incidente sângeroase, ea trebuie deocamdată întreruptă și amânată pe acea vreme, când în comunele din chestie se va ajunge la liniște și la acceptarea unei hotăriri a Vaticanului, cu alt mijloc, decât acela al unei baionete de jandarm. Durere însă, că oricine ar pleda pentru acest mijloc, este declarat de trădător al ideii de stat maghiare,

care din urmă a fost cât se poate de departe, cum se poate arăta în mod documentar, de gândul bullei papale referitoare la întemeierea noiei vlădicii ungurești“.

Când vor înțelege oare și „ai noștri“ adevărul acestor cuvinte — ale străinilor!? (ar.).

*

Chestia delimitării diecezelor naționale gr.-or. din Bucovina. În urma frecărilor continue dintre Români și Rutenii mitropolitului ortodox din Cernăuți, Vladimir de Repta, se va ajunge se vede la împărțirea lor în două dieceze naționale, rămânând titlul și rangul de mitropolit pentru episcopul Românilor, căruia i-se va supune în oarecare formă și noul episcop rutean. În vederea acestei separări a Românilor de Ruteni, cercurile naționale din Bucovina se ocupă intensiv de chestia delimitării nouelor dieceze naționale.

După știrile ce avem din acele părți, Rutenii, sprijiniți de puternicii zilei, cărora chestia românească nu le este agreată, cearcă să câștige pe urma acestei separări însemnate avantajii naționale în detrimentul Românilor. Ei doresc o delimitare teritorială a nouelor dieceze, în sensul acela, că comunele curat rutene și cele unde Rutenii sunt în majoritate să aparțină diecezei lor, iar cele curat, ori în majoritate românești, să se țină de vlădicia românească. Români au înțeles însă primejdia ce-i amenință prin o astfel de delimitare și de aceea, la rândul lor, ei militează pentru o împărțire făcută pe temeiul catastrofului național. Un documentat articol al dlui *Constantin Hormuzachi*, răspândit în toată Româניה, lămurește amănunțit motivele pentru cari trebuie să se stăruiască împotriva delimitării teritoriale. Din el înțelegem, că prin o astfel de delimitare „Români ar avea pierderi imense, pe când pierderile Rutenilor ar fi aproape nule“. Cauza acestei lipse de proporție este împrejurarea, că între Ruteni sunt mulți și de aceea, cari sunt uniți cu Roma și aceștia din întâmplare locuesc tocmai în satele, cari având majoritatea românească ar aparține diecezei române. Așa însă catolicismul îi scoate de sub eventuala influință desnaționalizătoare a Bisericii române.

Români doresc pe sama Bucovinei o delimitare a diecezelor naționale: după felul cum sunt delimitate diecezele ortodoxe dela noi de cele ale Sârbilor. Se poate că-și vor ajunge scopul, și le-o dorim din inimă. Ne gândim însă, că

oare în cazul, foarte probabil de altfel, că va triumfa punctul de vedere rutenesc, găsi-se-va cineva, care să ne strige: „Veniți apostoli!“ — Abia credem! (ar.)

*

Serbările jubilară d'n Roma continuă a se desfășura, în cadrele programului stabilit (vezi Nr. 2—1913 al acestei reviste), cu o pompă tot mai mare. Multele peregrinaje amânate din pricina boalei sf. Părinte, vor fi reluate, și miile de peregrini cucernici vor înălță și de aci încolo nimbul serbătoresc ale siguraticelor puncte din program.

În 6 Aprilie s'a început octava festivităților ținute în *basilica din Lateran*, cari au fost un șir neîntrerupt de cele mai curate elevări sufletești pentru cei ce au luat parte. O mulțime de peregrini din Italia (Acqui, Vicenza, Alatri, Chieti, Trevizo, Pozzuoli), Olanda și Belgia a împopulat în tot decursul celor 8 zile naia și foșoarele bisericii împodobite cu tapete și draperii și iluminate cu sute de lămpi arcuite (singur în apsidă au fost la vre-o 300). Biserica din Lateran este biserica catedrală a episcopiei romane, și ca atare mama tuturor bisericilor creștine, de aceea au fost așa de pline de înțeles mistic: procesiunile făcute la această biserică din partea deosebitelor corporațiuni ale tuturor neamurilor, cari sunt reprezentate la sf. Scaun apostolic.

Festivitățile din Lateran au însă pentru noi orientalii un interes deosebit, pentru motivul, că ele au fost inaugurate printr'o liturghie pontificală ținută *după ritul grecesc* de episcopul onorar Isaia *Papadopoulos*. În alumnii colegiului de „Propaganda Fide“ și a tuturor colegiilor orientale din Roma, cari s'au înfățișat în corpore, ne cade așa de bine să vedem pe reprezentanții Bisericii Răsăritului, ale cărei instituțiuni încremenite într'un constituționalism exagerat nu îi îngăduie pare-se să prăznuască jubileul Crucii și afară de hotarele Romei.

Octava acestor serbări s'a încheiat Duminecă în 13 Aprilie, când în locul de curând decedatului card. Respighi, fostul „arciprete“ al basiliceii, a celebrat în calitate de legat papal card. *Vanutelli*, fiind de față toți cardinalii din Roma (16) și întreg corpul diplomatic, în frunte cu ambasadorul austro-ungar Schönburg—Hartenstein. (ar.)

*

O nouă teocrație este aceea, căreia i-se supune de aci încolo Tibetul din Asia, prin faptul, că *Dalai-Lama*, șeful religios al buddhiștilor din Tibet, a proclamat independența politică a acestei țări, rupând orice legături de suzeranitate cu împărăția Chinei. Impărățiile interesate (Anglia, Rusia și China) par a fi confirmat deja noua stare de lucruri, și așa de aci încolo Tibetul va fi guvernat de Dalai-Lama, ajutat fiind de un ministeriu compus din patru persoane, care va deprinde puterea executivă.

Prin aceasta Tibetul ajunge să fie singura împărăție cu caracter religios, căreia în curând poate să-i urmeze în Balcani alta: teocrația ortodoxă a republicii de pe muntele Atos — peste poporul grecesc. (ar.)

Cărți și reviste.

Profesorul dela facultatea teologică a universității din București, dl *N. Dobrescu*, a scos anul acesta la Vălenii de Munte *Istoria bisericii române*, întocmită pentru clasa a VII-a de Seminar.

Studiile temeinice și lucrările de valoare pe terenul istoriei bisericești, ne dau îndreptățirea și competența dlui Dobrescu pentru compunerea bună, reușită și ducătoare la scop a unei cărți de școală, care poate slugi însă în aceeași vreme și cititorului cu râvna după trecutul plin de dureri, amăgiri și desiluzii al bisericii române, ca o bună și obiectivă lucrare de istorie bisericească. »Istoria bisericii române« cuprinde 25 de capete, 15 anexe și 11 ilustrații, — asigurând astfel temeinic reușita țintei: cunoașterea sistematică a evoluției, peste cari a trecut biserica românească din cele mai vechi vremuri, și a persoanelor marcante de cari se leagă instituțiunile bisericești mai de samă. Mai puțin reușit ni-se pare capitolul ce cuprinde »Biserica până la întemeierea principatelor«, adică lămurirea amănunțită a »acelui fatal destin al istoriei«, când Românii au ajuns, nu din vina lor, sub influința și stăpânirea bulgară etc., cât și-au lăsat limba lor, în care au învățat a se ruga și au început a-și slaviza cultul și credința.

»Biserica unită« încă e cuprinsă în »Istoria« dlui Dobrescu. N'avem nimic de spus împotriva felului cum vede lucrul, ne pare însă bine, că neîndreptățita judecată a dlui Iorga, ce-o face celui dintâiu Vlădică unit (Ist. bis. v. II. p. 28.) nu află resunet în această carte pentru școală. Despre unii Vlădici dela Blaj (s. p. Vancea) și Oradea-mare (Pavel) se puteau spune multe lucruri frumoase făcute pentru binele de obște al neamului, și credem, că la a 2-a ediție nici acești Vlădici, mari la inimă și largi la punga, nu vor mai fi lăsați din pomelnicul atâtor arhieriei, ce-i cuprinde cartea.

Altă vrednicie a cărții este bogăția de amănunte ce se rapoartă la viața de cultură cinstită și harnică a miilor de slujitori ai lui Dumnezeu. — E cât se poate de mare serviciul ce-l face citirea »Istoriei«, celuiice vreă să cunoască vechea și mai noua noastră cultură românească, începută, sprijinită și lătită de Biserică.

Bucuroși anunțăm publicului să citească această Istorie bis., care se poate procură pentru Lei 2'50 dela »Cassa școlilor« din București. (șp.).

*

Cea mai răspândită carte de rugăciuni »*Mângăierea Creștinului*« a păr. *Ioan Genț* din Oradea-mare a trebuit să fie scoasă anul acesta în o a treia ediție (10—16 mii). Insuș acest fapt dovedește, că păr. Genț, încă în primele două ediții ale cărții sale, a știut să împreune în mod norocos: bunătatea și ieftinătatea, două însușiri, cari sigur împreună pot asigură o desfacere mai mare unei cărți de rugăciuni, de cari azi avem o mulțime. Ce privește ediția cea nouă, care, deși este binișor augmentată (are 510 pagini), se vinde, legată cu gust, tot cu vechiul preț de 1 cor., încă întrunește deci una dintre condițiile de-a putea fi vândută. Ceeace însă la acest loc ne interesează mai mult este cealaltă însușire, asupra căreia, fiindcă în această revistă nu s'a vorbit despre primele 2 ediții —, ținem să insistăm ceva mai pe larg.

Inainte de toate constatăm, că »*Mângăierea Creștinului*« nu este o carte menită unei anumite tagme; ea este scrisă »pentru credincioșii greco-catolici« peste tot, dar cu toate aceste, poate mai mult prin voia împrejurărilor, s'a făcut că majoritatea cumpărătorilor ei, să se recruteze dintre elevii școlilor noastre medii. Tocmai de aceea ni-se pare, că nu vom fi nedrepti, dacă în aprecierea ei, vom aveă în vedere în rândul prim tocmai cerințele, ce credem că trebuie să întrunească o astfel de carte.

În general vorbind, găsim, că această carte a păr. Genț este până acum cea mai potrivită carte de rugăciuni pentru elevii școlilor noastre medii, fără să putem spune însă, că nu ar fi de dorit să avem una și mai bună, scrisă anume pentru acești tineri. Părerea aceasta se sprijinește pe aceea, că »*Mângăierea Creștinului*«, pe lângă cele mai indispensabile rugăciuni oficioase ale Bisericii, are și o mulțime de rugăciuni, luate din alte cărți de pietate sau scrise anume pe înțelesul și potrivit cu lipsele tinerimei adulte. Ce-i drept limba onora dintre aceste este destul de greoaie, și stă departe de limba curgătoare a rugăciunilor Bisericii, dar sunt multe, cari și din acest punct de vedere sunt inescapabile. Foarte bine este apoi, că ascultarea sfintei liturghii, acest punct atât de dificil în pastorația tinerimei, se ușurează prin aceea, că se dă atât întregul text al liturghiei, bine adnotat, cât și o serie întregă de rugăciuni bine gândite și potrivit adaptate singuraticelor momente ale sf. liturghii. Observăm doar aceea, că nu înțelegem pentru ce a tre-

buit, ca această serie de rugăciuni să ajungă la distanță așa de mare, de partea care ne dă textul liturghiei. Privitor la partea, care e menită să ajute la primirea demnă a tainei sf. penitențe, găsim că instrucția ce se dă la început nu e destul de lămurită și de completă; mai ales chestia părerii de rău depline (de obicei îi zicem: perfectă) e tranșată foarte sumar. Oglinda sufletească ne dă pe 5 pag. un catalog destul de bun al păcatelor, dar observăm, că și la porunca care oprește necurăția se puteau aminti mai lămurit unele păcate, iar înșirarea stereotipă a păcatelor strigătoare la cer, străine, și cele contra Spiritului sfânt, trebuia omisă, pentru că se cuprinde la alte porunci și așa îngreunează foarte mult mărturisirea băieților mai tineri. Lipsa unei instrucții mai bune se simțește și privitor la cuminecare, unde nu se spune nimica despre aceea ce numim »pregătire trupească« și despre însuși modul cuminecării. Incolo cartea părintelui Genț ne mulțumește pe deplin, deși credem, că rugăciunea păr. episcop Radu, oricât de frumoasă ar fi ea de altfel, este un balast de prisos pentru o carte de rugăciuni.

Mai revenim totuși asupra limbei, pentru că să spunem, că terminațiunea feminină nu formează pluralul cu *i*, ci nu *e*, (nu morală, ci morale) și pentru ca să protestăm împotriva anarhiei (că nu-i putem zice altfel!), de-a nu scrie la fel nici măcar numele Dlui *Hristos*. (ar.)

*

O altă carte a păr. *Genț*, asupra căreia am insistat mai pe larg în Nr. 20 An. II, »*Mângăierea Sufletului*«, a trebuit să fie scoasă după trei luni abia, într'o a doua ediție, deși ediția primă se tipărise în nu mai puțin ca trei mii de exemplare. Prin aceasta păr. protopop dela Oradea-mare a atins un record, de care poate fi mândru.

Ediția primă din »*Mângăierea Sufletului*« a fost și ea foarte bună, după cum spuneam aceasta cu prilejul apariției, în notița amintită, și mai vărtos după cum reiese aceasta, din faptul, că în vreme de 3 luni s'au putut destace 3000 de exemplare. Ediția a doua prezintă însă un însemnat progres și față de cea dintâi. Trebuie să constatăm, că păr. *Genț* a știut să se folosească de modestele noastre observări pe cari le făceam privitor la ediția primă, introducând în a doua ediție toate îmbunătățirile vizate acolo afară de cea referitoare la părțiceaua »*filioque*« din Credeu. Deosebit ne atrage luarea aminte schimbarea ce s'a făcut privitor la oglinda sufletească, care ni-se pare acum atât de potrivită și de rațională, cât îngrabă nu știm să fi citit undeva o mai bună înșirare de întrebări, menite să ușureze spovedania băieților din școlile populare.

Totuș avem și acum o mică observare. In textul liturghiei după: »Cu frica lui Dumnezeu scl.« ne-ar plăcea mult dacă la vre-o nouă ediție s'ar introduce o mică notiță despre cuminecare și despre binecuvântarea credincioșilor cu sf. euharistie.

Iar pentruca și aceasta să se poată introduce cât mai curând, o recomandăm cu toată căldura, deși nu credem să mai treacă așa de tare, pentrucă . . . s'a scumpit.

Dar și așa, e foarte ieftină! (ar.).

TELEFON.

M. Budapesta. Legea bisericească cere cenzurarea și aprobarea cărților de cuprins religios (respective de orice cuprins, dacă autorii sunt preoți) din partea episcopului locului: pentru *publicarea* aceloră, nu însă pentru *tipărirea* lor. De aceea o teză de doctorat, care e menită să nu fie dată publicității, se poate tipări și fără cenzurarea previe și »imprimatur«-ul Ordinariatului. Asta se și face airea. Dacă Tipografia noastră sem. nu tipărește *nimic* fără »imprimatur«, nu o face prin urmare silită de ceva lege bisericească universală, ci pentrucă așa prescrie regulamentul ei de casă. De ce se mai sustine un astfel de regulament, mai strict ca acele ale tipografiilor Bisericii latine, nu știm nici noi. S'a făcut așa la început și — la noi se schimbă apoi lucrurile cam anevoie.

P. Bologa. Asupra articolului sf. Tale din Nr. 40 al »Unirei« referitor la chestia atinsă în »Telefonul« ultimului nostru număr, vom reveni poate mai larg cu alt prilej, dar ținem să spunem de pe acum, că ați înțeles greșit motivul pentru care credeam, că putem susține părerea dată. El nu este: frângerea ajunului natural, asupra căruia stăruiti cu atâta bogăție de »argumente«, ci alt lucru, care reiese credem destul de lămurit din »Telefonul« amintit. Vă invităm deci, să-l mai cetiți odată, — eventual cu mai multă atențiune.

A. Lugos. Incercarea cu încredințările postale (postai megbizás) n'a succes. Lucru zădarnic și sporirea însemnată a cheltuelilor. Atât! — După aceasta nu putem face altceva, decât să prezentăm Veneratelor Ordinariate lista preoților, cari ne dăoresc cu abonamentele pe anii trecuți și să le rugăm să ne vină într'ajutor la încassarea pretensiunilor cerute de atâtea ori și în atâtea forme.

G. M. Ișgar. Adresa s'a îndreptat și Vi-s'au trimis numerii, ce scrieți că Vă lipsesc.

A. S. Ludoșul-mare. Plusul de cor. 9, l-am transpus administrației dela »Unirea«.

V. B. Nicopoiu. Incă n'am primit suma, dar i-am dat de urmă.

A. M. Ghiriș; I. C. Copșa-mare; A. P. Hășmaș; I. Al. Sân-Georgiu; S. Secas; D. M. Ervoasad. Toate după dorința DVoastre.

G. M. Șeitin. V'am trimis scrisoare.

SUMARUL:

Ioan Georgescu: Hristos a înviat! (Reflexii actuale). — **Zenovie Păclișanu:** Din istoria bisericească a Maramurășului (Episcopul Iosif Stoica) (I). — **Dr. Alexandru Rusu:** O problemă însemnată a instrucțiunii noastre religioase (Cateheza dela școlile medii). — **Dr. Victor Macaveiu:** Turcii și religia lor (II). — **Cronică:** Deprinderi sufletești pe sama preoților (ar.); De-ale episcopiei de Hajdu-dorogh (ar.); Chestia delimitării diecezelor gr.-or. din Bucovina (ar.); Serbările jubilarie din Roma (ar.); O nouă teocrație (ar.). — **Cărți și reviste:** N. Dobrescu: »Istoria bisericii române« (șp.); Ioan Genț: »Mângăierea Creștinului« (ar.); Ioan Genț: »Mângăierea Sufletului« (ar.). — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.